

І. М. Риженко

доцент, к.ю.н.

Херсонський державний університет

**ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВО ВЛАСНОСТІ
СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ» ЯК ОБ'ЄКТА
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ**

УДК 342.9

Анотація

І. РИЖЕНКО

**ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВО ВЛАСНОСТІ
СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ» ЯК ОБ'ЄКТА
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ**

Стаття присвячена сучасним тенденціям щодо змісту та використання поняття права власності суб'єкта господарювання як об'єкта адміністративно-правового захисту.

Ключові слова: адміністративно-правовий захист, право власності, суб'єкт господарювання.

Аннотация

И. РЫЖЕНКО

**КАСАЕМО ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ «ПРАВО
СОБСТВЕННОСТИ СУБЪЕКТА ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ» КАК
ОБЪЕКТА АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ**

Статья посвящена современным тенденциям, касающимся содержания понятия права собственности субъекта хозяйствования как объекта административно-правовой защиты и его использования.

Ключевые слова: административно-правовая защита, право собственности, субъект хозяйствования.

Summary

I. RYZHENKO.

**ABOUT THE DEFINITION OF "OWNERSHIP OF A BUSINESS
ENTITY" AS AN OBJECT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL
PROTECTION**

The article deals with current trends regarding the content of the notion of ownership of a business entity as an object of administrative and legal protection and its use.

Key words: administrative and legal protection, ownership, business entity.

Актуальність теми дослідження викликана необхідністю публічного забезпечення ефективного розвитку економічних ринкових відносин в Україні в умовах масштабного реформування всієї суспільно-державної дійсності та вимагає уточнення категорійного апарату у сфері адміністративно-правового захисту права власності суб'єктів господарювання. Провідними в цьому аспекті є загальноживані, але надзвичайно складні філософсько-правові феномени: «право», «право власності», «свобода», «законні інтереси суб'єктів господарювання» та ін., щодо яких не припиняється правова полеміка [1,с.24].

В умовах сьогодення сталою у вітчизняній юриспруденції є точка зору, найбільш вдало сформована Ю. П. Битяком, що наука вітчизняного адміністративного права з моменту свого утвердження нерозривно пов'язується із забезпеченням та охороною прав і свобод громадян та виконання ними обов'язків [2, с. 26]. Тим самим, на наш погляд, є незаперечним, що дослідження основних проблем щодо забезпечення адміністративно-правового захисту права власності суб'єктів господарювання треба здійснювати саме через розкриття зазначених вище категорій. Отже, метою цієї публікації є розкриття поняття права власності як об'єкта адміністративно-правового захисту суб'єктів господарювання, що здійснюється суб'єктами владних повноважень та формулювання авторського бачення цієї категорії.

В теорії адміністративного права проблемам адміністративно-правового захисту права власності присвячували свої праці вчені-адміністративісти: В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, В. М. Бевзенко, А. С. Васильєв, В. В. Галунько та інші відомі вчені.

Аналіз конституційно-правових джерел свідчить, що вихідні положення, які мають отримати свій подальший розвиток у галузі адміністративного права в досліджуваній сфері, є сприятливими: ст. 13 Конституції України стверджує, що «...Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом»; «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом. Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів (ст. 42)» [3].

Реагуючи на зазначене, серед вітчизняних вчених - адміністративістів провідною є думка, що генеральним напрямом сучасного адміністративного права є запровадження службової (сервісної) концепції щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина (реалізації та захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб) [4, с. 3; 5, с. 86-87].

Розв'язуючи питання забезпечення задекларованих у Конституції України прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб засобами адміністративного права, вчені найчастіше об'єднують їх у такі види: 1) фізичні (життєві) права людини; 2) особисті права, свободи та законні інтереси людини і громадянина; 3) економічні права, свободи та законні інтереси фізичних та юридичних осіб; 4) культурні права і свободи людини і громадянина; 5) політичні права і свободи людини та громадянина; 6) право українського народу на задоволення публічних інтересів громадянина, держави та суспільства [6, с. 325].

Провідними у цьому переліку є фізичні, природні права людини, до яких належать нематеріальні цінності, без яких індивід не може фізично існувати: право людини на життя і здоров'я; право на екологічну безпеку;

право на соціальний захист і право на достатній життєвий рівень. Але гарантувати громадянам гідні умови проживання в країні неможливо без забезпечення економічних прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб - суб'єктів господарювання. Оскільки в країнах з ринковою економікою саме суб'єкти господарювання - юридичні особи та фізичні особи - підприємці (без створення юридичної особи) усіх форм власності (в першу чергу приватної) є джерелом як матеріальних та деяких нематеріальних благ.

Тим самим адміністративно-правове забезпечення економічних прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб є провідним напрямком діяльності суб'єктів владних повноважень.

До основного економічного права фізичних та юридичних осіб - суб'єктів господарювання відноситься право власності, яке є основою усіх людських матеріальних настанов.

Загалом до інституту права власності відносяться правові норми, які: встановлюють належність матеріальних благ власнику; встановлюють підстави та умови виникнення у суб'єктів права власності; визначають обсяг повноважень власника щодо володіння, користування та розпорядження матеріальними благами; встановлюють підстави та умови припинення права власності на належні суб'єктові матеріальні блага; встановлюють правові засоби захисту (охорони) прав власника [7, с. 304].

В юридичній літературі право власності традиційно розглядається в об'єктивному та суб'єктивному розумінні. Право власності в об'єктивному розумінні - це загальна сукупність правових норм, які імперативно встановлюють належність матеріальних благ власникам, визначають обсяг їх повноважень, підстави й умови припинення права власності, охороняють право власності [8, с. 125].

В умовах сьогодення провідне значення для розкриття феномена права власності як об'єкта адміністративно-правового захисту суб'єктів господарювання належить її суб'єктивній складовій. У найбільш загальному

вигляді суб'єктивне право власності, як і будь-яке інше суб'єктивне право, означає міру поведінки уповноваженої особи (власника) щодо належного йому майна. Повноваження власника є динамічною категорією – залежною від суспільного ладу, державного устрою, загального рівня людської цивілізації та інших чинників [7, с. 305].

Відповідно до Конституції України суб'єктивне право власності — це право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. У свою чергу ст. 316 Цивільного кодексу України визначає: «Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб» [9].

Отже, спираючись на вітчизняні законодавчі акти, можна виділити такі ознаки суб'єктивного права власності суб'єктів господарювання:

1) змістом права власності суб'єктів господарювання є право суб'єкта господарювання володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном;

2) при здійсненні права власності суб'єкт господарювання володіє, користується та розпоряджається своїм майном на власний розсуд, він має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, що не суперечать закону;

3) при здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків суб'єкт господарювання зобов'язаний дотримуватися моральних засад суспільства та екологічної безпеки;

4) суб'єктами права власності можуть бути: юридичні особи, які здійснюють свою діяльність з метою отримання прибутку, фізичні особи-підприємці без створення юридичної особи;

5) всі суб'єкти господарювання, як об'єкти адміністративно-правової охорони, є юридично рівними, оскільки у ст. 13 Конституції України та ч. 2 ст. 318 ЦК України встановлені рівні умови здійснення та захисту власності;

6) на зміст права власності не впливають місце проживання (реєстрації) суб'єкта господарювання і місцезнаходження господарського майна.

Отже, відповідно до діючих правових актів України суб'єктивне право власності суб'єктів господарювання – це право суб'єкта господарювання володіти, користуватися та розпоряджатися майном, яке використовується для забезпечення господарської діяльності (далі господарським майном) на власний розсуд у межах, які не суперечать закону, відповідають моральним засадам суспільства та екологічній безпеці громадян.

Виходячи із сформованих вище ознак і поняття права власності як об'єкта адміністративно-правового захисту, необхідно конкретизувати деякі конституційно-правові положення.

У країнах з ринковою економікою перед державою загалом, і органами виконавчої влади зокрема, стоять складні, на перший погляд несумісні завдання.

По-перше, з одного боку забезпечити право фізичних і юридичних осіб на підприємницьку діяльність (ст. 42), коли ці особи діють на власний ризик з метою отримання максимального прибутку, при цьому суб'єкти владних повноважень не мають права безпідставно втручатись у господарську діяльність суб'єктів господарювання. А у випадку виявлення суттєвих порушень суб'єктами господарювання чи їх менеджерами таке втручання здійснюється виключно на основі закону за чіткого дотримання нормативно-процесуальних джерел.

По-друге, не порушувати положення трудового законодавства, а саме:

- 1) не допустити порушень права громадян заробляти собі на життя працею, яку вони вільно обирають або на яку вільно погоджуються, використання примусової праці;
- 2) здійснювати контроль щодо дотримання суб'єктами господарювання належних безпечних і здорових умов праці;
- 3) забезпечити право найманих працівників на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом;
- 4) не допустити використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах;
- 5) захистити громадян від незаконного звільнення;
- 6) забезпечити право на своєчасне одержання винагороди за працю.

По-третє, окремим рядком необхідно виділити потребу подальшого розвитку ст. 56 Конституції України «Право на відшкодування збитків», щодо забезпечення відшкодування у повному обсязі та своєчасно збитків за рахунок державного чи місцевого бюджетів, які завдано суб'єктам господарювання незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Таким чином, відповідно до конституційно-правових норм органи виконавчої влади і місцевого самоврядування при здійсненні захисту права власності суб'єктів господарювання без законодавчо прописаної компетенції не мають права втручатись у господарську діяльність суб'єктів господарювання, але при цьому мають забезпечити захист їх майна від протиправних посягань і не допустити порушень ними трудового, екологічного, податкового, земельного, митного законодавства у порядку, встановленому законом.

Підводячи підсумки слід зробити такі висновки:

- конституційно-правові норми, які мають отримати свій подальший розвиток щодо адміністративно-правового захисту права власності суб'єктів господарювання, є сприятливими. Конституція України стверджує, що держава забезпечує таке: захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання, соціальну спрямованість економіки; всі суб'єкти права власності рівні перед законом; наявність конкуренції у підприємницькій діяльності; захист прав споживачів, контроль за якістю і безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт, сприяння діяльності громадських організацій споживачів;

- для умов правової, демократичної, соціальної держави генеральним напрямком адміністративного права визначається службова (сервісна) концепція, згідно з якою органи виконавчої влади і місцевого самоврядування мають якнайповніше забезпечувати права, свободи та законні інтереси суб'єктів господарювання;

- законний інтерес суб'єктів господарювання - це правовий феномен, який виходить за межі суб'єктивних прав і свобод, має на меті задоволення їх законних потреб і є самостійним об'єктом юридичного захисту;

- адміністративно-правове забезпечення економічних прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб є провідним напрямком діяльності суб'єктів владних повноважень;

- одним із основних економічних прав фізичних і юридичних осіб - суб'єктів господарювання — є право власності як основа всіх людських матеріальних настанов;

- відповідно до діючих джерел права України суб'єктивне право власності суб'єктів господарювання – це право суб'єкта господарювання володіти, користуватися та розпоряджатися своїм господарським майном на власний розсуд у межах, які не суперечать закону та відповідають моральним засадам суспільства й екологічній безпеці громадян;

- органи виконавчої влади та місцевого самоврядування при здійсненні захисту права власності суб'єктів господарювання без законодавчо прописаної компетенції не мають права втручатись у господарську діяльність суб'єктів господарювання, але при цьому мають забезпечити захист їх майна від протиправних посягань та не допустити ними порушень трудового, екологічного, податкового, земельного, митного законодавства.

Отже, право власності як об'єкт адміністративно-правового захисту суб'єкта господарювання – це право суб'єкта господарювання володіти, користуватися та розпоряджатися своїм господарським майном на власний розсуд у межах, які не суперечать закону, моральним засадам суспільства та не загрожують безпеці довкілля, що забезпечується органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями і підприємствами при здійсненні останніми делегованих державних повноважень, при суворому дотриманні принципу законності.

Література:

1. Риженко І. М. Проблема розмежування категорій «підприємець», «бізнесмен», «комерсант», як об'єктів адміністративно-правового захисту права власності суб'єктів господарювання / І.М. Риженко // Міжвузівська науково-теоретична конференція «Права людини та механізм їх забезпечення в Україні», 4 грудня 2009, КНУВС. – С. 24-26.

2. Адміністративне право України : [підручник] / [Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О. В., Зима О. Т., Зуй В. В.] ; ред. Ю.П. Битяк. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.

3. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. : [із змінами, внесеними згідно із Законом України № 2222-IV від 8 грудня 2004 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.– Ст. 141.

4. Адміністративне право України : [підручник] / [Т.О. Коломієць, Ю. В. Пиріжкова, Н. О. Армаш та ін.] ; за заг. ред. Т. О. Коломoeць. – К. : Істина, 2009. – 480 с.

5. Адміністративне право України : Академічний курс : [підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл.] : [у 2 т.] / [Авер'янов В. Б., Битяк Ю. П., Зуй В. В. та ін.] ; голова ред. кол. В. Б. Авер'янов. – К. : Юридична думка, 2004. – Т. 1 : Загальна частина. – 584 с.

6. Галуцько В. В. Адміністративно-правова охорона права власності в Україні : дис. ... доктора юрид. наук. 12.00.07 / Валентин Васильович Галуцько. – Харків, 2003. – 393 с.

7. Цивільне право України : [підручник] / [Д. В. Боброва, О. В. Дзера, А. С. Довгогерг та ін] ; за ред. О. В. Дзери, Н.С. Кузнецової. К. : Юріком Інтер, 2000. – 864 с.

8. Галуцько В. В. Охорона права власності : Адміністративно-правові аспекти : монографія / Валентин Васильович Галуцько ; за ред. В. К. Шкарупи. – Херсон, 2008. – 348 с.

9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – С. 356 – із змінами та доповненнями.